

Araştırma Makalesi • Research Article

A Qualitative Study on The Relationship Between University Students' Feeling the Influence of Religion and Their Self-Esteem Levels

Üniversite Öğrencilerinin Dinin Etkisini Hissetme ile Özsaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki Üzerine Nicel Bir Araştırma

Süleyman DOĞANAY¹

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 31 October 2024

Received in revised: 28 November 2024

Accepted: 28 November 2023

Keywords:

Psychology of Religion

Religiosity

Feeling the Effect of Religion

Self-Esteem

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the relationship between feeling the influence of religion and self-esteem levels of university students. The population of the study is university students. The sample is a total of 138 students, 65 female and 73 male, who are studying at the faculties of Education, Islamic Sciences, Medicine and Sports Sciences of Niğde Ömer Halisdemir University and selected by simple random method. According to the results obtained from the questionnaire, gender difference does not significantly affect students' feeling the influence of religion and self-esteem levels.. According to the faculties of education, there was a significant difference between the Faculty of Islamic Sciences and other faculties at $p < .05$ level in the level of feeling the influence of religion. According to the faculties of study, the Faculty of Sports Sciences students had the highest score in the self-esteem levels of the students and there was a significant difference between the students of Islamic Sciences and Faculty of Sports Sciences. When the correlation results between feeling the influence of religion and self-esteem were analysed, it was concluded that the increase or decrease in the level of feeling the influence of religion did not significantly affect the level of self-esteem. As it is insistently emphasised in the teachings and recommendations of all religious belief systems in general and Islam in particular, it is essential to be a person with conscience and compassion and to raise generations with these characteristics. As a requirement of this principle, it can be said that students should be educated, developed, measured and evaluated in terms of 'emotional' intelligence rather than only measuring and evaluating them with their 'cognitive' intelligence.

MAKALE BİLGİSİ

Makale geçmişi:

Başvuru tarihi: 31 Ekim 2024

Revizyon tarihi: 28 Kasım 2024

Kabul tarihi: 28 Kasım 2024

Anahtar Kelimeler:

Din Psikolojisi

Dindarlık

Dinin Etkisini Hissetme

Özsaygı

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin dinin etkisini hissetme ile özsaygı düzeyleri arasında nasıl bir ilişki olduğunu incelemektir. Çalışmanın evreni üniversite öğrencileridir. Örneklem ise Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi'nin Eğitim, İslami İlimler, Tıp ve Spor Bilimleri fakültelerinde öğrenim gören ve basit tesadüfi yöntemle seçilmiş 65'i kız, 73'ü erkek toplam 138 öğrencidir. Anketten elde edilen sonuçlara göre cinsiyet farklılığı, öğrencilerin dinin etkisini hissetme ve özsaygı düzeylerini anlamlı seviyede etkilememektedir. Öğrenim görülen fakülterle göre öğrencilerin dinin etkisini hissetme düzeylerinde İslami İlimler Fakültesi'yle diğer fakülteler arasında $p < .05$ düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrenim görülen fakülterle göre öğrencilerin özsaygı düzeylerinde en yüksek puanı Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileri almış ve İslami İlimler ile Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmüştür. Dinin etkisini hissetme ile özsaygı arasındaki korelasyon sonuçları incelendiğinde ise dinin etkisini hissetme düzeyindeki artma veya azalmanın, özsaygı düzeyini anlamlı olarak etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Genelde bütün dinî inanç sistemlerinin özelde İslâm dininin öğretti ve tavsiyelerinde ısrarla vurgulandığı üzere vicdan ve merhamet sahibi bir insan olmak ve bu özelliklere sahip nesiller yetiştirmek esastır. Bu esasın gereği olarak öğrencileri sadece 'bilişsel' zekâlarıyla ölçüp değerlendirmekten ziyade 'duygusal' zekâ yönünden de yetiştirmek, geliştirmek, ölçmek ve değerlendirmek gerektiği söylenebilir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, İslam Felsefesi Anabilim Dalı, sulaymandoganay@ohu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2665-8479.

GİRİŞ

Psikososyal bir varlık olan insan, yaşamı boyunca şu veya bu şekilde çevresiyle etkileşime girmektedir. Bu süreçte çevredeki kişi, olay ve olgulara yönelik tutumlar edinen, içinde doğup büyüdüğü sosyo-kültürel yapının etkisi altında kalan insan, ait olduğu toplumun hayat biçimini ve dünya görüşünü öğrenmektedir. Ancak dış dünyadan kendisine ulaşan her türlü enformasyonu çoğu kere bilinçsiz bir şekilde alırken, ilk ergenlik döneminde soyut zekânın gelişimiyle öğrendiği şeyleri ruhsal ve zihinsel yapısıyla yoğurarak kendine özgü hale getirmektedir. Ergenlikle başlayan ve gençlikle devam eden bu süreçte birey, bir yandan kendine özgü duygu ve düşünceleri ile diğerlerinden farklılaşan bir fert halini alırken, diğer taraftan da toplumun kendisine sunduğu sosyo-kültürel ve dinî değerleri psikolojik yapısı içinde işleyerek kendisine göre sistemleştirmektedir (Yavuz, 1982).

İnsan bir yandan fiziksel ve zihinsel gelişimini sürdürürken, diğer taraftan içinde doğup büyüdüğü topluluğun dilini, dinini, kültürünü, ahlakını ve kendisine bir sosyal kimlik kazandıracak birçok özelliği gözlemleyerek edinmekte, bu değerleri benimseyip içselleştirmektedir. Daha sonra dışsal bir gerçeklik olan etmenler, bireyin içyapısına karışarak yeni bir anlam kazanmaya, kişilikler meydana gelmeye başlamaktadır. Bilhassa ergenlikle başlayan bu süreç, bireyselleşmenin ve benzer kimliği paylaşan diğer insanlardan farklılaşmanın görüldüğü bir süreçtir. Bu durumu yaşayan birey kendine has birtakım farklılıklar taşımakta ve diğerlerinden farklı bir benlik yapısı edinmektedir. Bu yaşayışa 'sosyalleşme' denmektedir. Sosyalleşme ile birey, bir taraftan herkesten farklılaşan bireysel özelliklere sahip olurken, diğer taraftan aynı dinî ve sosyo-kültürel havayı soluyanlarla ortak duygu ve düşünce biçimlerini edinmeye başlamaktadır (Yapıcı-Zengin, 2003).

İnsan için fiziksel, bilişsel ve ahlakî anlamda bazı gelişim dönemleri vardır. Ergenlik dönemi, fiziksel büyümenin hızlandığı, bilişsel boyutta da önemli değişikliklerin olduğu bir dönemdir. Ergen, büluğa ermesiyle birlikte toplumsal meselelere, felsefeye merak salar. Ergenlik, rehberliğin belki de en çok beklendiği dönemdir. Ergenlik döneminde bazı gelişim görevleri de vardır. Erkeksi veya kadınsı toplumsal rolü gerçekleştirme, evliliğe ve aile yaşamına hazırlanma, yetişkinlerin dünyası içerisinde bulunma, sorumluluk alma, değerlerini oluşturma gibi davranışlar bu gelişim ödevlerine örnek gösterilebilir (Aydın, 2022).

Ergenliğin son yıllarında veya gençlik döneminde birtakım psikolojik özellikler meydana gelmektedir. Bunlar dengeli davranışların çoğalması, problemler çözme tekniklerinin farklılaşması, duygusal dinginliğin hâkimiyetidir. Gencin, kendini değerlendirdiği çok görülür. Kendini iyi ya da dengeli bir biçimde değerlendirip yargıya varan genç, çevreyle uyumludur. Bu dönemde genç, din alanında da bireysel yargılarla yaratıcılık derecesine ulaşmış olmaktadır. Gençlik dönemi, genel anlamda dinî yaşayışların, bocalamaların, şüphe ve kararsızlıkların yatıştığı ve bir sonuca ulaşıldığı dönemdir (Armaner, 1980). James Fowler'ın inanç gelişimi kuramına göre, on sekiz ile otuz yaşlar arasına denk gelen 'bireysel-düşünceye dayalı inanç' aşamasında birey, hayatını şekillendiren inanç ve değerleri sorgulamakta, irdelemekte ve yeniden yapılandırmaktadır. Böylelikle inanç, bilinçli bir tercih haline gelmekte ve eleştiri süzgecinden geçmiş bir bağlılığa dönüşmektedir. Dış otoriteden iç otoriteye yönelen genç, özerk bir inanca sahip olmaktadır (Akt. Mehmedoğlu ve Aygün, 2006).

Bireyin genç yetişkinlik döneminde, yani yirmi ila otuz beşli yaşlarında, ergenlikte yaşadığı gerilim, bocalama, şüphe ve kararsızlıkların azaldığı görülür. Bu dönem, hayatın en az dindar olunan veya dinî alana ilgi kaybının yaşandığı evredir. Dinî alana karşı bu ilgi kaybının temel sebepleri olarak gencin bu dönemde başarması gereken görevleri gösterilebilir. Çünkü bu dönemin temel vazifeleri iş edinme-para kazanma, evlenme-aile kurma ve hayatını düzene koyma üzerine kuruludur. Erikson'un psiko-sosyal gelişim kuramına göre 'yakınlığa karşı yalıtılmışlık/uzaklık' ikileminin yaşandığı genç yetişkinlik evresinde birey dinî inançlarını içselleştirmeye başlamaktadır (Karaca, 2007).

Teolojilerin hepsinde, biyo-psiko-sosyal bir varlık şeklinde tanımlanan insandan beklenen en erdemli davranış veya özelliğin, o insanın bu dünyada hem kendisine hem çevresine faydalı olabilmesi, ilişkilerini sağlıklı bir biçimde devam ettirebilmesi olduğu vurgulanır. Örneğin Maslow'a (2001) göre her insanın içselleştirmesi gereken yaşamsal ve dokunaklı bir gerçek vardır. Bireyin türüne özgü erdemlerden her uzak düşüşü, kendi doğasına karşı işlediği her suç bireyin bilinçaltında bir iz bırakır ve kendisini diğerlerinden küçük görmesine sebep olur. Bu bilinçdışı algılama ve anımsama eylemi 'kaydetme' olarak tanımlanır. Bireyi utandıran bir davranış onun hanesine kara bir leke; dürüst, güzel ve iyi davranışlar ise olumlu birer puan olarak kaydedilir. Sonuçta terazinin kefesi bir tarafa meyledecektir ve bireyin ya özsaygısı artacak, kendini benimseyecek ya da kendisini küçük görerek aşağılık kompleksine kapılacak, kendisini değersiz ve sevgiden yoksun hissedecektir.

Üniversite öğrencilerinin, inandıkları dinin etkisini hissediş seviyelerinin günlük yaşayış üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Öğrencilerin özsaygı düzeylerinin de dinî inanışlarından etkilendiği düşünülmektedir. Bu bağlamda, gençler dinin etkisini ne derece hissetmektedirler? Gençlerin bir şeye tereddütsüz ve/veya tek başına karar verme süreçlerinde dinin etkisi var mıdır? Çalışmada bu sorulara cevap aranarak, gençlerin dinin etkisini hissetme düzeyleri ile özsaygı düzeyleri arasındaki ilişki incelenecektir.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1. 1. Dinin Etkisini Hissetme

Dinî anlamda aynı duygu, düşünce ve tasavvurlara sahip, dinî yaşayışı da birbirinin aynısı iki bireyle karşılaşmak imkânsızdır. İnsanı tam manasıyla tanımak ve anlamak, bu konuda tipolojiler oluşturmak da imkân dâhilinde görünmemektedir ancak bu zorluk, bu alanda çalışmaya engel teşkil etmemektedir (Yavuz, 1982).

Din, davranışlarda kendini gösteren bir inanç sistemidir. Tabiatüstü varlığa iman, inançlar, ibadetler, hayatın kutsal ve seküler yönü, inanca göre hayata anlam verme gayreti, bir inananlar topluluğu oluşturma çabası bir dinde bulunan ana unsurlardır. İnsan zihinsel yapısı, kişiliği ve çevresinin etkisiyle, dinsel inancına bir yön ve anlam vermektedir. İnsanın dinî yaşayış şekli hem sahip olunan psikolojik ve sosyal yapı hem de mensubu olduğu dinin özellikleriyle alakalıdır (Kayıklık, 2000).

Dinsel yaşayış biçimlerini birçok bilim insanı değişik sınıflamalar yaparak tanımlamaya ve açıklamaya çalışmışlardır. Allport (1954), dinin büyük ölçüde kişisel olduğunu kabul etmekte ve kişisel dinsel yaşayış biçimini de "kurumsallaşmış" ve "içselleşmiş" dindarlık olmak üzere iki kategoride ele almaktadır. Allport (1960) daha sonra dindarlık tiplerini "dışadönük" ve "içedönük" olarak yeniden adlandırır.

Allport (1960), dışadönük dindarların dini kendi menfaatleri için kullandığını iddia eder. Burada dikkat çeken husus, benimsenen inancın birincil ihtiyaçlara göre şekil almasıdır. Dışadönük dindar, Tanrı'ya yönelmekte ancak benliğinden ayrılamamaktadır. İçe dönük dindarların temel güdülerinin kaynağı dindir. Öteki ihtiyaçlar kuvvetli olsa dahi bu insanlar mümkün oldukça dinî inanç ve buyruklarla ahenk içindedirler. Kayıklık'ın (2000) söylediği üzere dışarıdan güdülenen birey dinini kullanırken içeriden güdülenen birey ise dini özümsemekte ve yaşamaktadır.

1960'lı yıllara gelinceye kadar Tanrıya inanç, dinî ibadetlere riayet ve bir dinî gruba aidiyet gibi durumlar dindarlık alameti şeklinde kabul görürken, bilhassa Glock'un araştırmalarıyla dindarlık çok boyutlu bir biçimde kavramlaşmaya başlamıştır. Yaşanan dünya dinlerini analiz eden Glock (1998), "duygu, inanç, ibadet, bilgi ve etki" şeklinde beş boyutla ele aldığı dindarlığın farklı biçimlerde ve düzeylerde, hemen hemen her dinî inanç sisteminde olabileceğini iddia etmiştir. Dinin 'etki' boyutu için Glock, bazı dinlerde dinin pratik davranış için implikasyonlarının açık ve somut, diğerlerinde ise oldukça soyut olarak gösterildiğini söyler. Ona göre bir din, sosyal yapıyla ne denli fazla harmanlanmış ise, insanın gündelik

yaşayışının dinî emirlerle betimlenmesi de o denli imkân dâhilindedir. Toplumsal yapıdan büyük ölçüde bağımsız olarak varlığını devam ettiren, daha güçlü olarak kurumlaşmış dinlerin gündelik yaşama etkisi yok denebilecek kadar azdır. Burada din, sadece genel standardı belirlemekte ve günlük hayatın talepleriyle karşı karşıya kalınan dini yorumlamak bireylere kalmaktadır. Dindarlığın ödülü olarak da doğrudan manevî huzur, korku ve endişeden kurtulma, güven duygusu veya gelecekte emin olma, kurtuluş, ebedi hayat ümidi gösterilebilir (Glock, 1998). Dinin ve dindarlığın beş değişik düzeyi olduğu iddiasıyla Glock'un çalışmasından, bireyin dindar olarak kabul edilip edilmeyeceği noktasında, bir inanca sahip olmanın ve o inanç sisteminin emrettiği ritüelleri yerine getirmenin bir ölçüt olarak kullanılamayacağı sonucu çıkartılabilir (Yapıcı, 2002).

Bireyin dinin etkisini hissetmesinin 'kognitif, duygusal ve davranışsal' sonuçlarından bahsetmek gerekmektedir. Kognitif etkide, içselleştirilen inancın bilişsel yapıda nasıl temsil edileceği problemiyle karşılaşılmaktadır. Mensubu olunan dinin dünyaya bakışı ve müntesiplerine sunduğu dünya görüşü, hem bireyin gelişim döneminde şekillenen bilişsel yapının etkisiyle bireyde liberal, muhafazakâr, dogmatik ve fanatik olmak üzere dört farklı düşünce şekli oluşabilmektedir. Duygusal etkiyle, dinin etkisinin sadece zihinsel düzeyde cereyan etmediği, etnosantrik duyguların da gelişmesine zemin hazırladığı belirtilir. Davranışsal etkide ise, dinin bilişsel ve duygusal etkisinin davranışa yansımaları söz konusu olmaktadır. Farklı sosyal gruplarda farklı din anlayışlarının geliştiği, dolayısıyla fertlerin içinde yaşadıkları sosyo-kültürel havanın etkisinde kalarak tutum ve davranışlar geliştirdikleri bilinen bir gerçektir (Yapıcı-Zengin, 2003; Yapıcı, 2006).

1. 2. Özsaygı

Psikoloji literatüründe bireyin kendine yönelik tutumlarına özsaygı (self-esteem) denir. Başka bir deyişle özsaygı, bireyin kendi hakkındaki olumlu ve olumsuz duygularının, düşüncelerinin, kendine verdiği tepkilerin toplamı; kendilik algısı bağlamında ne olduğu veya ne olmadığı üzerine değerlendirmesidir (Bacanlı, 1997; Tesser, 2000). Bu doğrultuda kendisine ruhsal, fiziksel ve bireysel yetenekleri bakımından olumlu atıflarda bulunan insanların özsaygısının yüksek, olumsuz yüklemelerde bulunanların ise özsaygı düzeyinin düşük olacağı belirtilmektedir. Zira özsaygı seviyesi yüksek olan birey, kendisini değerli ve sevmeye veya beğenilmeye layık bir insan olarak görecektir. Bu algılayış da bireyin hem kişisel yaşamını hem toplumla ilişkisini belirleyen bir etken şeklinde ortaya çıkmaktadır (Yapıcı ve Kayıklık, 2005). Özsaygı düzeyi yüksek olan insan, kendisini işe yarayan, değerli, beğenilen birisi şeklinde algılamaktadır ancak gerçek özsaygı ile sahte özsaygıyı veya sağlıklı özsaygı ile yeri geldiğinde patolojik hale gelen yanılgısal özsaygıyı birbirine karıştırmamak gerekmektedir (Yörükoğlu, 1988).

Özsaygı, bireyin kendine yönelik gerçekçi ve takdir edici bakışıdır. Gerçekçi bakış, bireyin zayıf ve güçlü taraflarının bilincinde oluşu, takdir edici bakış ise bireyin çevresinin kendisi hakkındaki olumlu ve pozitif bakış açısına sahip olmasıdır (Schiraldi, 2023). Özsaygı düzeyi yüksek olan bir insan kusur ve yanlışlarının bilincindedir ve yaşamında kibire kapılmamaya, gururlanmamaya çalışır. Bu insan, kendisini diğerlerinden üstün görmediği gibi diğerlerinden aşağı seviyede de konumlandırmaz (Rosenberg, 1979).

Özsaygının 'kontrol odağı' ve 'psikolojik sağlamlık' kavramlarıyla birebir ilişkisi vardır. Çünkü bu kavramlar, özsaygıyı pozitif veya negatif yönde etkilemektedir. Dışsal kontrol odaklı birey kendisini rüzgâr önündeki yaprak gibi algılayarak, iç kontrol odaklı bireyin kendi hayatını kendisinin çizdiği düşüncesinde olduğu söylenmektedir. Psikolojik sağlamlık ise özsaygı ile karşılıklı bir etkileşim içerisindedir. Hayatın öngörülemez getirileri karşısında dik durmaya çalışan insanın özsaygısı yükselmekte, özsaygısı yükseldikçe de psikolojik dayanıklılığı artmaktadır (Tokur, 2016).

Özsaygının benlik kavramıyla bağlantısı vardır. Çünkü benlik, ‘ideal benlik’, ‘benlik imgesi’ ve ‘özsaygı’yı içine alan geniş kapsamlı bir kavramdır. Benlik imgesi ile bireyin ne olduğu, ideal benlik ile bireyin olmayı arzu ettiği beni, özsaygı ile de bireyin ne olduğu ile ne olmak istediği arasındaki farka dair bir vurgu vardır.

Değerlilik ve yeterlilik duygusu, özsaygıyı oluşturan iki temel unsurdur. Zira bireyin kendisini değerli hissedebilmesi için özgünlüğünü görebilmesi ve yeterli görebilmesi için de karşılaştığı sorunlarla başa çıkabilecek kapasiteye sahip olması gerekir. Bireyin yeterlilik duygusu gelişmediği takdirde problemler karşısında da yetersiz kalma olasılığı vardır. Değerlilik duygusu gelişmediğinde ise özgünlükten uzaklaşma sonucunda birey kendine layık olduğu değeri veremeyebilir. Her iki unsur yeterince gelişmediği vakit hayat o birey için çekilmez bir hal alabilir. Çünkü kendisini başkalarıyla kıyaslama ve diğerleri gibi olamadığı için kendini aşağılama gibi durumlarla karşılaşılabilir.

Özsaygı ile özgüven kavramlarının çoğu kere birbirinin yerine kullanıldığı görülür ancak bunlar farklı kavramlardır. Özgüven, çevrenin birey hakkındaki görüş ve geri bildirimlerinden oluşurken, özsaygıda bireyin kendi hakkındaki değerlendirmeleri ön plandadır.

Özgüven, bireyin kendisini bilincinde yeterli ve olumlu algılaması veya kendisi hakkında olumlu düşüncelere sahip olması olarak tarif edilir. Diğer bir deyişle iç barış anlamına gelen özgüven, bireyin yeteneklerinin ve kapasitesinin farkında olması ve bu farkındalığı eyleme dökme yeteneği şeklinde kabul edilir. Jung’un belirttiği üzere birey mutlu olmak istiyorsa kapasitesini bilmelidir (Bahadır, 2010). Özsaygı, bireyin kendine olduğu gibi, başkalarına ve yaşanan hayata saygı duymasını gerektirdiği için, geliştirilmeye ve yükseltilmeye ihtiyaç duymaktadır. Değişik yaşam şartları ve bireyin kişilik özellikleri, özsaygıda dalgalanmalara sebep olabilir. Sonuçta da birey bazı alanlarda çeşitli sorunlar yaşayabilir. Yaşam tecrübelerinden ötürü kendini suçlama, sürekli hata yaptığını düşünerek kendini eleştirme, zor karar verme, kendinden utanma, uyku problemleri yaşama, kendini sürekli gergin ve yorgun hissetme gibi haller yaşanabilir.

Bireyin özsaygısının düşük olması sosyal açıdan sıkıntılara sebep olabilmektedir. Örneğin etraftaki insanlarla olumsuz iletişim kurma, tartışma şeklinde davranışlar görülebileceği gibi kendisine yapılmasını istemediği şeylerin yapılmasına izin verme, başkalarının kendisi hakkında düşündüklerinden endişe duyma, herkesten özür dilemeye kadar varan durumlarla da karşılaşılabilir. Gerçek özsaygı düzeyi düşük bireyin kendisini antipatik ve değersiz bir insan şeklinde algıladığı genellikle karşılaşılan bir durumdur (Eysenck - Wilson, 1998). Özsaygı düzeyi aşırı derecede düşük olan insanların, yine ciddi şekilde aşağılık kompleksine kapılacağı söylenmektedir (Adler, 1993; 1998).

Kaynağı ve bireye yansımaları itibarıyla iç veya dış kaynaklı özsaygıdan bahsedilmektedir. Güleç (2002), özsaygısının kaynağı kendisi olan insanın yine kendisine güvenip kendisini seveceğini, özsaygısının kaynağını dışarıdan alan kişinin ise kendisini hep başkalarının gözünden değerlendireceğini söyler. Öncü (2024) ise, insanların genelde kendilerini değersiz ve yetersiz hissettiklerine dair şikâyetlerinin sıklığından bahseder. Öyle ki değer algısı aslında benlik saygısına dâhildir çünkü benlik saygısı ‘self-esteem’ kavramından gelmektedir. ‘Esteem’ hem saygı duymak hem değer biçmek, ölçmek anlamına gelmektedir. İnsanın kendine biçtiği değer dışarıdan da bir şekilde onay alıyor olması gerekir. Dolayısıyla benlik saygısı insanın yapıp ettikleri, zihinsel ve duygusal becerileri, bunlar hakkındaki olumlu algı benlik saygısının güçlü ve yüksek olması demektir. Benlik saygısının dışarıdan gelen geri bildirimlerle de destekleniyor olması elzemdir. Dolayısıyla insanların kendi kendilerine ve seküler zikir gibi ‘Ben değerliyim!, Ben değerliyim!’ demeleri ancak kendilerini yine de değerli hissedememelerinin sebebi, desteğin biraz çevreden biraz da insanın kendi içinden gelmesi gerekliliğindedir. Yaşı kaç olursa olsun her insanın sevmeye, sayılmaya ve bunları ara ara duymaya veya hissetmeye ihtiyacı vardır.

Sigmund Freud'un psiko-seksüel kişilik kuramını geliştiren Erik Erikson'un psiko-sosyal kişilik kuramına göre bireyin kişiliği salt biyolojik etmenlerden ziyade toplumsal etmenler tarafından etkilenmekte ve şekillenmektedir. Bu kurama göre, ergenlikten sonra genç yetişkinlik dönemine giren birey, yakınlığa karşı yalıtılmışlık ile karşı karşıyadır. Yakınlığa karşı yalıtılmışlık dönemindeki karmaşa, bireyin aynı cinsten olan veya olmayan diğer insanlarla dostluk ve yakın ilişkiler kurup kuramadığıyla ilişkilidir. Erikson, bu dönemde bireyden karşı cinsle yaklaşarak sevgiye dayalı bir evliliği de başarabilmesinin beklendiğini söylemektedir. Psikolojik yakınlığın gerçekleşmesi için cinselliğin hayatî bir önemi olmadığını ileri süren Erikson'a göre yakınlık, bireyin kendi bütünlüğünü koruyarak bir başkasını kişiliği içinde kendini bulmak anlamına gelmektedir (Erikson, 2018). Bu dönemde gençleri başkalarıyla sağlıklı ilişkiler kurabilmeleri yönünde cesaretlendirmek, onları için bu hedeflerini gerçekleştirebilecekleri etkinlikler hazırlamak gerekmektedir (Can, 2022). Yakınlığa karşı yalıtılmışlık evresinde yaşanan kargaşanın bireyin benlik algısını, özgüvenini ve sonuçta da özsaygısını belirgin bir şekilde etkileyeceği söylenebilir.

Özsaygının mahiyetini betimleyebilmek adına, Howard Gardner'ın Çoklu Zekâ Kuramı'ndan bahsetmek gerekmektedir. Gardner'a göre zekânın bireysel farklılıklarla belirgin bir bağlantısı vardır ve o, insanların sadece sözel veya matematiksel zekâyâ sahip oldukları düşüncesini eleştirir. Ona göre zekâ çoğuldur ve insanlarda bedensel, müziksel, görsel, sosyal, öze dönük ve doğacı zekânın da bulunabileceği göz ardı edilmemelidir. Gardner'ın kuramına göre düşünüldüğünde örneğin sosyal (kişilerarası) zekâyâ sahip insanlar empati kurma, çevresiyle çabucak kaynaşma, grupla çalışma ve liderlik özellikleriyle ön plandadırlar. Öze dönük (içsel) zekâyâ sahip olanlar ise özeleştiri ve özdeğerlendirme yapabilme, kendini tanıma, yalnız kalmayı daha çok tercih etme gibi özellikler arz ederler (Gardner, 2017). Çoklu zeka kuramından anlaşılacağı üzere birey sekiz farklı zeka türünden birine veya birkaçına sahip olabilmektedir. Çoklu zekâ kuramı, özsaygı olgusuna farklı açıdan yaklaşabilmenin yolunu göstermektedir.

Özsaygıyı incelerken Daniel Goleman'ın 'duygusal zekâ' kavramından da söz etmek gerekmektedir. Goleman'a (2012) göre duygusal zekâyâ sahip birey, yeri geldiğinde kendini harekete geçirebilen, olumsuzluklara rağmen yoluna devam edebilen, dürtülerini kontrol ederek tatmini erteleyebilen, ruh halini düzenleyebilen, zorlukların düşünmeyi engellemesine izin vermeyen, kendini başkalarının yerine koyabilen ve hayata karşı her daim umut besleyebilen kişidir. Ona göre duygusal zekâ IQ'dan daha güçlü bir belirleyicidir.

İç ve dış kaynaklı özsaygıda veya özsaygı seviyesinin şekillenmesinde bireyin çocukluk hayatı, yetiştirme tarzı, ailesinin maddî durumu, anne-baba tutumu, fiziksel sağlık, okul hayatındaki başarı ve çevre ile ilişkiler, dinî yaşayış veya inanış şekli gibi etkenler kayda değer önem arz etmektedir (Ersanlı, 1996; Yörükoğlu, 1988). Birçok bilimsel araştırmada, dindarlık ve özsaygı arasındaki pozitif ilişkiden bahsedilmiş, dahası bireyin Tanrı tasavvurunun bile özsaygı düzeyini belirgin bir şekilde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Beit-Hallahmi - Argyle, 1997). Dinî ritüellerini yerine getiren bireylerin kontrol hissini güçlü, daha ümitvâr ve iyimser olacağı, bu sayede daha kuvvetli bir özsaygıya ve hedef duygusuna sahip olacakları iddia edilmektedir (Vergote, 1999; Karanlı, 2017).

YÖNTEM

3. 1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Üniversite öğrencilerinin özsaygı ve dindarlıklarını konu edinen bu araştırmada, öğrencilerin özsaygı düzeyleri ile dinin etkisini hissetmeleri arasında bir ilişki olup olmadığının, eğer ilişki varsa bunun hangi yönde olduğunun tespiti amaçlanmıştır.

3. 2. Araştırmanın Hipotezleri

1. a. Öğrencilerin cinsiyet farklılıkları ile dinin etkisini hissetme düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- b. Öğrencilerin cinsiyet farklılıkları ile özsaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.
2. a. Öğrencilerin devam ettikleri fakültelerle, dinin etkisini hissetme düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- b. Öğrencilerin devam ettikleri fakültelerle, özsaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.
3. Öğrencilerin özsaygı düzeyi arttıkça, dinin etkisini hissetme düzeyleri azalacaktır.

3. 3. Araştırmanın Yöntemi

Ölçekler, özsaygı ve dindarlık konusu ile ilgili yapılan çalışmalar göz önüne alınarak seçilmiştir. Veriler anket tekniği ile elde edilmiştir. Anket, belli dini yaşayışları incelemek gayesiyle belirlenmiş çok sayıda kişilere uygulamak üzere sistemli bir şekilde hazırlanan sorular demetinden oluşmaktadır (Yavuz, 1986). Din psikolojisi çalışmalarında, istatistikî veriler psikolojik yaklaşım tarzıyla yorumlanmadığı zaman sadece kuru rakamlar yığını olmaktan ileri geçemez. Bu sebeple, elde edilen verilerin din psikolojisinin yaklaşımlarıyla değerlendirilerek yorumlanması gerekmektedir (Ayten, 2022). Verilerin istatistiksel çözümlenmesinde SPSS paket programı; hipotezleri sınamak için de t-testi, ANOVA, korelasyon teknikleri kullanılmıştır.

3. 4. Veri Toplama Araçları

Öğrencilerin özsaygı düzeyini görebilmek için Eysenck ve Wilson'dan (1998) hareketle Yapıcı (2004) tarafından geliştirilen, bireyin kendisini nasıl algıladığı ve değerlendirdiğini tespit etmek amacıyla şekillendirilen ölçek kullanılmıştır. Bu ölçekte, 12 maddenin yanına 'her zaman', 'sık sık', 'bazen' ve 'hiç' seçenekleri konmuştur. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 12, en yüksek puan 48, ortalama puan ise 24'tür. Ölçek puanının ortalamasının üzerinde çıkması, özsaygı düzeyinin artması şeklinde değerlendirilmektedir (Yapıcı, 2007). Özsaygı ölçeğinin Cronbach Alfa değeri (0,83) olarak tespit edilmiştir. Bu ölçekten yüksek puan alanların, kendilerine ve yeteneklerine oldukça güven duydukları söylenebilir. Bu ölçekten düşük puan alanların ise, kendilerini beğenmediği ve başarısız bir kişi olduklarına inandıkları söylenebilir. Aşırı düşük bir puanın da 1960'lerde moda bir kavram olan "aşağılık kompleksine" yakın bir durum olduğu düşünülebilir (Eysenck-Wilson, 1998).

Öğrencilerin, dinin etkisini hissetme düzeylerini görebilmek amacıyla Stark ve Glock'tan (1969; Glock, 1982; 1998) hareketle geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Bu ölçek önce Yapıcı ve Zengin (2003) tarafından şekillendirilmiş ve Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileriyle yapılan bir çalışmada kullanılmıştır. Bu 17 soruluk 'dinin etkisini hissetme' ölçeğinden alınabilecek en yüksek puan 68, en düşük puan ise 17'dir. Ölçeğin puan ranjı 51, alınabilecek ortalama puan 42.30, standart sapması ise 12.79'dur. Bu ölçeğe göre ortalama puanın üzerine çıkanların dinin etkisini hissetme eğiliminde oldukları düşünülmektedir. Ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı (0,95)'tir. Homojenlik endeksini gösteren bu değer, 17 sorudan oluşan bu ölçeğin güvenilir olduğu anlamına gelmektedir.

3) Bulgular

Araştırmanın evreni üniversite öğrencileridir. Örneklem ise Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi (n:37), İslami İlimler Fakültesi (n: 29), Tıp Fakültesi (n: 36) ve Spor Bilimleri Fakültesi (n: 36) öğrencilerinden oluşmaktadır. Örneklem, basit tesadüfi usulle seçilmiş ve toplam 138 kişi üzerinde anket uygulanmıştır. Örneklem dağılımı ve sayısal veriler tablolar halinde gösterilmiştir.

Fakülte	Kız	Erkek	Toplam
Eğitim	17	20	37
İslami İlimler	14	15	29
Tıp	16	20	36
Spor Bilimleri	18	18	36
TOPLAM	65	73	138

Tablo 1: Örneklemin Dağılımı

4. 1. Öğrencilerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyleri

Cinsiyet	n	x	ss	sd	t	p
Kız	58	47,38	13,73	113	-1,640	,104
Erkek	57	51,67	14,30			

Tablo 2: Öğrencilerin Cinsiyet Farklılıklarına Göre Dinin Etkisini Hissetme Düzeyleri

Öğrencilerin cinsiyet farklılıklarına göre dinin etkisini hissetme düzeylerini ölçmek için sorulan sorulara verilen cevaplar ışığında, Tablo 2'ye göre, dinin etkisini hissetme ölçeğinden kız öğrenciler ortalama (47,38), erkekler ise (51,67) puan almıştır. Erkeklerin puanı kızlardan fazladır fakat t-testi sonuçlarına göre, bu durum anlamlı bir farklılık olduğunu göstermemektedir ($p>.05$). Bu sonuca göre, öğrencilerin cinsiyet farklılıklarının, dinin etkisini hissetme düzeylerini etkilemeyeceğini savunan 1-a numaralı hipotez desteklenmiştir.

Fakülteler	n	x	ss
Eğitim	28	49,40	11,70
İslami İlimler	29	61,31	9,24
Spor Bilimleri	28	45,18	13,62
Tıp	30	42,23	13,74
TOPLAM	115	49,50	14,11

Tek Yönlü Anova	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Gruplar Arası	6152,389	3	2050,796	13,736	,000
Grup İçi	16572,359	111	149,301		
TOPLAM	22724,748	114			

Tablo 3: Fakültelelere Göre Öğrencilerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyleri

Tablo 3'ten hareketle, öğrencilerin devam ettikleri fakültelelere göre dinin etkisini hissetme düzeyleri karşılaştırıldığında, dinin etkisini en çok hissedenlerin İslami İlimler Fakültesi öğrencileri olduğu görülecektir (ort: 61,31). Bunu sırasıyla Eğitim (ort: 49,40), Spor Bilimleri (ort: 45,18) ve Tıp Fakültesi öğrencileri (ort: 42,23) takip etmektedir. Tek yönlü ANOVA testine göre de, İslami İlimler Fakültesi'yle diğer fakülteler arasında $p<.05$ düzeyinde anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Dinin etkisini hissetme düzeylerinde alınan ortalama puanlar incelendiğinde, bu farklılığın en çok İslami İlimler ile Tıp fakültesi arasında olduğu görülmektedir. Bu da, 2-a numaralı hipotezin desteklendiği anlamına gelmektedir.

4.2. Öğrencilerin Özsaygı Düzeyleri

Cinsiyet	n	x	ss	sd	t	p
Kız	65	39,63	4,59	130	-,179	,859
Erkek	67	39,78	4,76			

Tablo 4: Öğrencilerin cinsiyet farklılıklarına göre özsaygı düzeyleri

Öğrencilerin cinsiyet farklılıklarına göre özsaygı düzeylerini ölçmek amacıyla sorduğumuz sorular doğrultusunda, Tablo 4'e göre, kız öğrenciler ortalama (39,63), erkekler ise ortalama (39,78) puan almıştır. Erkeklerin puanı kızlardan çok az derecede fazla olsa da, t-testi sonuçlarına göre, bu durum anlamlılık seviyesine ulaşmamaktadır ($p>.05$). Hipotez 1b'nin doğrulanmadığını gösteren bu sonuç, öğrencilerin cinsiyet farklılıklarının onların özsaygı düzeylerini farklılaştırmadığını göstermektedir.

Fakülteler	n	x	ss
Eğitim	32	40,44	3,60
İslami İlimler	29	38,14	5,49
Spor Bilimleri	35	41,06	3,93
Tıp	36	39,00	5,09
TOPLAM	132	39,70	4,66

Tek Yönlü Anova	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Gruplar Arası	170,268	3	56,756	2,178	,047
Grup İçi	2673,209	128	20,884		
TOPLAM	2843,477	131			

Tablo 5: Fakültele göre öğrencilerin özsaygı düzeyleri

Tablo 5'teki verilere göre, özsaygı açısından en yüksek puanı Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileri (ort: 41,06), en düşük puanı ise İslami İlimler Fakültesi öğrencileri (ort: 38,14) almıştır. Tıp Fakültesi öğrencileri (ort: 39,00) ve Eğitim Fakültesi öğrencileri (ort: 40,44) ise her ikisinin arasında yer almaktadır. Tek yönlü ANOVA testi de, bu farklılığın anlamlılık seviyesine ulaştığını ortaya koymaktadır ($p<.05$). Post hoc (sheffe) analizine göre, İslami İlimler Fakültesi ile Spor Bilimleri fakültesi arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Bu sonuç, 2b numaralı hipotezimizi doğrulamıştır.

	n	r	p
Dinin Etkisini Hissetme & Özsaygı	115	-,118	,208

Tablo 6: Dinin etkisini hissetme ile özsaygı arasındaki korelasyon

Tablo 6'daki veriler incelendiğinde, öğrencilerin dinin etkisini hissetme düzeyleriyle özsaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı anlaşılacaktır ($p>.05$). Bu sonuç, 3 numaralı hipotezin desteklenmediğini göstermektedir. Buna göre, dinin etkisini hissetme düzeyindeki artma veya azalma, özsaygı düzeyini anlamlı olarak niteleyebilecek bir düzeyde değildir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Üniversite öğrencilerinin 'dinin etkisini hissetme' ile 'özsaygı' düzeyleri arasında nasıl bir ilişki olduğunu incelemeyi amaçlayan bu çalışmanın başında ortaya atılan hipotezler ve hipotez dışı bulgular bağlamında;

1-a numaralı hipotezde savunulan “Öğrencilerin cinsiyet farklılıkları ile dinin etkisini hissetme düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur.” düşüncesi bulgular tarafından desteklenmiştir. Günümüz dünyasında gerek ebeveyn-çocuk, öğretmen-öğrenci ilişkilerinin toplumsal cinsiyet rollerinin dağılımında adaletli yaklaşımları gerek toplumsal cinsiyet rollerindeki demokratik ve eşitlikçi anlayışın günlük yaşantıya etkileri bağlamında düşünüldüğünde, dinin gündelik yaşama etkisinde kızlarla erkekler arasında bir ayrım yapılamayacağı söylenebilir. Din Psikolojisi alan yazınında, toplumsal cinsiyet rollerinin dinin etkisini hissetmede bir farklılık oluşturduğuna dair çalışma bulguları da mevcuttur. Örneğin Baynal (2015), Kimter (2008) ve Yoğurtçu'nun (2009) araştırmalarında kadınların dinin etkisini erkeklerden daha fazla hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada ortaya çıkan sonuçla, toplumsal cinsiyet rollerinin dinin etkisini hissetmede anlamlı bir farklılık meydana getirmeyeceği düşüncesi desteklenmiştir.

1-b numaralı hipotezde savunulan “Öğrencilerin cinsiyet farklılıkları ile özsaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.” düşüncesi araştırma bulguları tarafından desteklenmemiştir. Ergenlik döneminin gerilim ve çalkantılarından kurtulan öğrenciler, yetişkinliğe adım atarak yeni bir döneme girmektedir. Yetişkinlik dönemine adım atan gençlerden ekonomik olarak ebeveynlerinden bağımsız olma, iş ve eş bulma gibi ciddi sorumluluklar beklenmektedir. Toplumumuzda bulunan normlarla birlikte düşünüldüğünde bu görevlerle erkeklerin daha çok meşgul olduğu aşikârdır. Bu nedenle önce, kız öğrencilerin özsaygı düzeylerinin erkeklerden yüksek olacağı kanaati hâsıl olmuştur. Din Psikolojisi literatüründe, cinsiyet farklılığın özsaygıda bir değişikliğe sebep olup olmadığına dair araştırma bulgularına göre bazı çalışmalarda erkeklerin bazılarında kadınların özsaygı düzeyi daha yüksek çıkmaktadır. Örneğin Yoğurtçu (2009) ve Baynal'ın (2015) çalışmalarında erkeklerin özsaygı düzeyi, Kimter (2008) ve Karslı'nın (2017) araştırmalarında ise kadınların özsaygı düzeyi daha yüksek düzeydedir. Tokur (2016) ise cinsiyet farklılığının özsaygı düzeyinde anlamlı bir farklılaşmaya yol açmayacağını belirtmektedir.

2-a numaralı maddede savunulan “Öğrencilerin devam ettikleri fakültelerle, dinin etkisini hissetme düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.” hipotezinin istatistiksel veriler ışığında desteklendiği görülmektedir. Tek yönlü Anova sonucuna göre de bu anlamlı farklılığın İslamî İlimler ile diğer fakülteler arasında olduğu anlaşılmaktadır. Bilineceği üzere İslami İlimler Fakültesi öğrencileri, belirli bir düzeyde bir dinî birikime sahiptirler. Onlar hem dinî kimlikleriyle nispeten daha kuvvetli bir şekilde özdeşleşme yaşamaktadırlar, hem de bunun doğal bir sonucu olarak dinin etkisini daha fazla hissetmektedirler. Din eğitimi ve öğretiminin yapıldığı kurumlarda okuyan öğrencilerin ya da daha önce din eğitimi almış olan kişilerin dinin etkisini kuvvetlice hissettikleri, yapılan çalışmalarla tespit edilmiş bir husustur. Özellikle ülkemizde imam-hatip liseleri ve İlahiyat/İslami İlimler fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin büyük oranda geleneksel, muhafazakâr ve dindar bir sosyal çevreye mensup oldukları ve henüz bu okullara gelmeden önce geleneksel de olsa belirli düzeyde bir dinî birikime sahip oldukları genelde kabul edilen bir görüştür. Belki de bu sebepten dolayı onlar hem dinî kimlikleriyle nispeten daha kuvvetli bir şekilde özdeşleşme yaşamaktadırlar, hem de bu özdeşleşmenin doğal bir sonucu olarak dinin etkisini daha fazla hissetme eğilimi göstermektedirler (Yapıcı-Zengin, 2003; Yapıcı, 2006).

2-b numaralı maddede savunulan, “Öğrencilerin devam ettikleri fakültelerle, özsaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.” hipotezi veriler neticesinde desteklenmiştir. Türkiye’de öğrenciler üniversite giriş sınavlarına sayısal, sözel ve eşit ağırlık alanlarındaki yeteneklerine göre sıralanıp yerleşmektedirler. Üniversiteden mezun olunca iş bulabilme kaygısıyla birlikte düşünüldüğünde bazı bölümlerden mezun olan öğrencilerin kolaylıkla atanabildiği, bazı bölüm mezunlarının da iş bulma noktasında zorluklar yaşadığı bir gerçektir. Bu durum öğrencilerin özsaygılarında doğrudan etkili bir faktör olarak düşünülmüş ve hipotez

oluşturulurken bu gerçek baş faktör olarak devreye girmiştir. Dolayısıyla Tıp Fakültesi öğrencilerinin özsaygı düzeylerinin en yüksek seviyede çıkacağı öngörülmüştür. Tek yönlü ANOVA testi, bu farklılığın anlamlılık seviyesine ulaştığını ortaya koymaktadır ($p < .05$). Bu nedenle hipotezimiz desteklenmiştir ancak Post hoc (sheffe) analizine göre, bu anlamlı farklılığın İslami İlimler Fakültesi ile Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileri arasında olduğu sonucuyla karşılaşılmıştır.

3 numaralı hipotez ile öğrencilerin özsaygı düzeyi arttıkça dinin etkisini hissetme düzeylerinin azalacağı düşünülmektedir. Bulgular, özsaygı düzeyinin artmasının veya azalmasının, dinin etkisini hissetme düzeyinde herhangi bir değişikliğe neden olmayacağını göstermiş ve hipotez desteklenmemiştir. Din Psikolojisi literatüründe genel anlamda dindarlık ile özsaygı arasındaki ilişkiyle ilgili değişik sonuçlara ulaşılan birçok çalışma mevcuttur. Örneğin Göcen'in (2006) ve Karslı'nın (2017) çalışmalarında 'kendine saygı' ile 'dindarlık', Tokur'un (2016) üniversiteli öğrenciler üzerinde yaptığı bir araştırmada 'içsel dinî motivasyon' ile 'özsaygı' arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Baynal'ın (2015) yetişkinler üzerinde yaptığı bir araştırmada ise 'içsel dini motivasyon' ile 'özsaygı', Yoğurtçu'nun (2009) yetişkinler üzerinde yaptığı çalışmada 'dindarlık' ile 'özsaygı' arasında negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Yapıcı ve Kayıklık'ın (2005) üniversiteli öğrenciler üzerinde yaptığı ve 'dinsel eğilim' ile 'özsaygı' arasındaki, Kimter (2008) Ceviz'in (2009) yine üniversite öğrencilerinde 'benlik saygısı' ile 'dindarlık' arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarda ise dindarlık ile özsaygı arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Bir meta-analiz çalışmasıyla Yapıcı ve Koçak (2017), dindarlık, maneviyat ve özsaygı eğilimleri arasında toplam örneklem sayısı 12979 olan 29 araştırmayı incelemiş ve bu araştırmaların 8'inde dindarlık, maneviyat ve özsaygı eğilimleri arasında negatif, 10 araştırmada pozitif bir ilişki bulunduğu, 5 araştırmada ise bu değişkenler arasında anlamlı ilişkiler bulunmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

İnanılan veya mensubu olunan din, bireyin hayatının her alanına etki etmektedir. Dış dünyayı anlama ve anlamlandırma çok önemli bir işleve sahip olan dinin etkisini hissetmek, aynı dinî kimliğe sahip insanların, kişiliklerini yok etmeksizin toplumsal kimlik üzerine benzer duygu ve düşünceler geliştirebilmesi, bazı ortak tutum ve davranışlar sergileyebilmesi şeklinde tanımlanabilir. Birey, dinî kimliğinden ne ölçüde memnun ve sahip olduğu kimliği ona ne derece özel bir benlik algısı arz ediyor ise, müntesibi olduğu dinin önerdiği değerleri ve yaşama şeklini de o denli özümseme, hayata aktarma eğilimi gösterecektir. Bu eğilim, bireyin özsaygısının yükselmesine de vesile olacaktır. Nitekim dinin etkisini hissetme düzeyi bireyin dinî kimliğinden memnuniyet düzeyi olarak da nitelendirilebilir. Bu çalışmadan elde edilen bulgulara göre üniversiteli gençler dinin etkisini doğrudan ya da dolaylı olarak yoğun bir biçimde hissetmektedirler. Bu durum, üniversiteli gençlerin Müslüman kimliğinden memnuniyet duydukları, bu memnuniyetin de saygın bir benlik algısına ve özsaygıya vesile olduğu söylenebilir. Böyle düşünülmesinin sebebi, özsaygı ile özgüven kavramlarının genelde birbirinin yerine kullanılmasından kaynaklıdır zira özgüven çoğunlukla çevrenin birey hakkındaki görüş ve geri bildirimlerinden oluşurken, özsaygıda bireyin kendi hakkındaki değerlendirmeleri daha ön plandadır.

Gençlerin üniversitedeki bölüm tercihlerinde sınava giriş alanlarından (sözel, sayısal, eşit ağırlık veya kinestetik (bedensel)) farklı örneklemeler sunulan bu çalışmada öğrencilerin gerek hayatın ileriye yönelik planlamalarında (mezuniyet sonucu ekonomik bağımsızlığa rahatça ulaşabilme gibi) gerek hayatın akışındaki tutum ve davranışlar bağlamında dinin etkisini yüksek derecede hissettikleri söylenebilir. Üniversitelere öğrenci kabulünde ise sadece sözel ve sayısal zekâ türüyle ölçme ve yerleştirmeden ziyade 'çoklu zekâ kuramı'na göre öğrenci değerlendirme ve seçimi yapılması önerilmektedir. Örneğin Tıp Fakültesi'ne sadece sayısal puanı yüksek,

Hukuk Fakültesi'ne sadece eşit ağırlık puanı yüksek öğrencilerin alımından ziyade, üniversite bölümlerini her üç alandan alınabilecek yüksek puanlarla tercih edebilmenin önü açılabilir.

Son söz mahiyetinde, din olgusu insanın hayatının geneline etki eden, hayattan çekip alındığında ise insanı diğer canlılardan farksız bir konuma getirecek bir gerçekliktir. Diğer bir deyişle din, hayattır. Genelde bütün dinî inanç sistemlerinin özelde İslâm dininin öğretisi ve tavsiyelerinde ısrarla vurgulandığı üzere vicdan ve merhamet sahibi bir insan olmak ve bu özelliklere sahip nesiller yetiştirmek esastır. Bu esasın gereği olarak öğrencileri sadece 'bilişsel' zekâlarıyla ölçüp değerlendirmekten ziyade 'duygusal' zekâ yönünden de yetiştirmek, geliştirmek, ölçmek ve değerlendirmek gerektiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Adler, A. (1993). *Yaşamın anlamı ve amacı* (Çev. K. Şipal). Say Yayınları.
- Adler, A. (1998). *İnsan tabiatını tanıma* (Çev. A. Yörükkan). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Armaner, N. (1980). *Din psikolojisine giriş 1*. Yıldız Matbaası.
- Aydın, B. (2022). Gelişimin doğası. Binnur Yeşilyaprak (Ed.), *Eğitim psikolojisi gelişim-öğrenme-öğretim içinde* (s. 29-55). Pegem Akademi.
- Ayten, A. (2022). Nicel araştırmaların teorik temelleri ve din bilimleri araştırmalarındaki yeri. Ali Ayten (Ed.), *Din bilimlerinde nicel yöntem teorik temel, analiz, yorumlama ve raporlama içinde* (s. 15-43). Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Bacanlı, H. (1997). *Sosyal ilişkilerde benlik: kendini ayarlayanın psikolojisi*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Bahadır, A. (2010). *Jung ve din*. İz Yayıncılık.
- Baynal, F. (2015). Yetişkinlerde dindarlık ve ruh sağlığı ilişkisinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4 (1), 206-231.
- Beit-Hallahmi, B. & Argyle, M. (1997). *The psychology of religious behaviour, belief and experience*. London&Newyork: Routledge.
- Budak, S. (2003). *Psikoloji sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları.
- Can, G. (2022). Kişilik gelişimi (Ed. Binnur Yeşilyaprak). *Eğitim psikolojisi gelişim-öğrenme-öğretim içinde* (s. 123-163). Pegem Akademi.
- Ceviz, F. H. (2009). *Orta yaş ve yaşlılıkta dindarlık, mistik tecrübe ve benlik saygısı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi.
- Erikson, H. E. (2018). *İnsanın 8 evresi* (Çev. G. Akkaya). Okuyan Us Yayın.
- Ersanlı, K. (1996). *Benliğin gelişimi ve görevleri*. Eser Ofset.
- Eysenck, H. J. & Wilson, G. (1988). *Kişiliğinizi tanıyın* (Çev. E. Erduran). Remzi Kitabevi.
- Gardner, H. (2017). *Zihin çerçeveleri çoklu zeka kuramı* (Çev. E. Kılıç). Alfa Yayınları.
- Glock, C. Y. (1998). Dindarlığın boyutları üzerine (Çev. M. E. Köktaş, Ed. Y. Aktay ve M. E. Köktaş), *Din Sosyolojisi içinde* (s. 253-273). Vadi Yayınları.
- Goleman, D. (2012). *Duygusal zeka neden IQ'dan daha önemlidir?* (Çev. B. S. Yüksel). Varlık Yayınları.
- Göcen, G. (2006). Dini inanç ve ibadetin kendini gerçekleştirme ile ilişkisi. H. Hökelekli (Ed.), *Gençlik, din ve değerler psikolojisi içinde* (s. 559-611). DEM Yayınları.
- Güleç, C. (2002). *İnsana yolculuk: yaşam-psikoterapiler-siyaset*. HYB Yayınları.
- Karaca, F. (2007). *Dini gelişim teorileri*. Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

- Karlı, N. (2017). Gençlerde özsaygı-dindarlık ilişkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4(6), 16-46.
- Kayıklık, H. (2000). *Dini yaşayış biçimleri: psikolojik temelleri açısından bir değerlendirme* (Yayınlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Kimter, N. (2008). *Benlik saygısı ve dindarlık ilişkisi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Uludağ Üniversitesi.
- Maslow, A. (2001). *İnsan olmanın psikolojisi* (çev. Okhan Gündüz). Kuraldışı Yayıncılık.
- Mehmedoğlu, A. U. ve Aygün, A. (2006). James W. Fowler ve inanç gelişimi teorisi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (1), 118-139.
- Öncü, Ş. (2024). *Hepimiz narsistiz -kırgınlar, küskünler, kindarlar, övüngenler-*. Destek Yayınları.
- Rosenberg, M. (1979). *Conceiving the self*. New York: Basic Books.
- Schiraldi, G. R. (2023). *Özsaygı –öz şefkat geliştirmek ve yıkıcı düşüncelerden kaçınmak için temel beceriler rehberi-*, (çev. Ö. Anlatan). Nova Kitap.
- Tokur, B. (2016). İçsel dinî motivasyon ve özsaygı ilişkisi üzerine bir araştırma. *EKEV Akademi Dergisi*, 66, 159–175.
- Tesser, A. (2000). “Self-esteem” maddesi, *Encyclopedia of Psychology*. 7. Cilt, ed: Alan E. Kazdin, üniversite in collaboration with American Psychological Association, s. 213.
- Vergote, A. (1999). *Din, inanç ve inançsızlık* (çev. V. Uysal). Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Yapıcı, A. (2002), Dini yaşayışın farklı görüntüleri ve dogmatik dindarlık, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 112-116.
- Yapıcı, A & Zengin Z. S. (2003). İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dinin etkisini hissetme düzeyleriyle psikososyal uyumları arasındaki ilişki. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 65-127.
- Yapıcı, A. (2004). *Din kimlik ve ön yargı: biz ve onlar*. Karahan Kitabevi.
- Yapıcı, A. (2006). Yeni bir dindarlık ölçeği ve üniversiteli gençlerin dinin etkisini hissetme düzeyi: çukurova üniversitesi örneği. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 6(1), 66-116.
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh sağlığı ve din*. Karahan Yayınları.
- Yapıcı, A., ve Kayıklık, H. (2005). Ruh sağlığı bağlamında dindarlığın öz saygı ve kaygı ile ilişkisi: Çukurova Üniversitesi örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3(9), 177–206.
- Yapıcı, A. ve Koçak, A. (2017). “Türkiye’de Ruh Sağlığı, Maneviyat ve Dindarlık: Meta Analitik Bir Değerlendirme”. (Ed. Hökelekli, H.) *Din, Değerler ve Sağlık içinde* 65-115. İstanbul: DEM Yayınları.

- Yavuz, K. (1982). Din psikolojisinin araştırma alanları. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 87-98.
- Yavuz, K. (1986). Din psikolojisinde metot meselesi ve yeni gelişmeler. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, 161-175.
- Yoğurtçu, F. (2009). *Yetişkinlerde dindarlık ve ruh sağlığı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi.
- Yörükoğlu, A. (1988). *Gençlik çağı: ruh sağlığı ve ruhsal sorunları*. Türkiye İş Bankası Yayınları.